

AZ ÉLELMISZERPIACI KUTATÓMUNKÁLATOK SZOCIÁLIS VONATKOZÁSAI

ÍRTA:

BENE LAJOS

A PIACKUTATÁS MUNKAKÖRE. Az emberi haladás jellemző sajátása, hogy a jólétét egészen közvetlenül érintő kérdésekre legkésőbbben terjedt ki a figyelem, így történhetett, hogy a legfontosabb emberi szükségletek, köztük az élelmezés kifogástalan biztosításának ügye, csak legújabbán tárgya a tudományos megfigyelésnek.

A piackutatás a legutóbbi évtizedek terméke. Nem is alakult ki még egységesen a fogalma és munkaköre. E néven ismerik valamely árucikk vagy termék elhelyezési lehetőségeinek módszeres keresését (külföldön külön intézetek és vállalkozások működnek e célra), ezt végzik külföldi piacok biztosítása körül az egyes államok hivatalos külkereskedelmi szervei, de piackutatásnak nevezik valamely fogyasztópiac részletes, tudományos megfigyelését is. Lényegileg tehát az egyik felfogás a termelő vállalat, a másik pedig a fogyasztó oldaláról fogja meg a kérdést.

Szociálpolitikai szempontból különösen a piackutatás ez utóbbi értelmezése érdemel figyelmet, hiszen munkája végső elemzésben az embertömegek megélhetésének, életszínvonalának javítását, gondjainak könnyítését szolgálja.

Ebben a felfogásban kezdte meg a budapesti piackutatás is működését 1937 őszén. Polgármesteri rendelet létesített e célra külön szervet, amely a székesfővárosi statisztikai hivatal keretében működik és munkáját a főváros közéleti igazgatásának előmozdítására fejt ki. Emellett azonban igénybe veszik szolgálatait állami szervek, tudományos és gyakorlati körök is. Eredményeinek hozzáférhetőségét megkönnyítendő, nyomtatásban is nyilvánosságra hozza a kezdetben csak belső hivatalos célra készült jelentéseit, tanulmányait. Ezek a Statisztikai Közlemények sorozatában megjelenő „*Piackutatói munkálatok*” című kötetekben összefoglalva kerülnek nyilvánosság elé. Az időszaki kérdésekről hónapról-hónapra a „*Statisztikai Értesítő*” hasábjain számolnak be a hivatal előadói.

Úgy szokás a piackutatás munkakörét meghatározni, hogy „a *termelőtől a fogyasztóig*” kell az áru útját figyelemmel kísérnie. Valóban csak ilyen módon adhat számot az élelmiszerellátás minden mozzanatáról, a jelentkező hibák felderítésével egyetemben. Az áru végigkísérését már most kétféle úton végezheti: *egyrészt a forgalom és fogyasztás adatai mentén, másrészt az ár kialakulása*

során. Úgy is mondható, hogy megfigyelheti a piac mennyiségi vagy ár-oldalát. Mindkettő egyaránt fontos, sőt a legszorosabb kapcsolatban áll egymással; szabad piaci rendszer esetén a kereslet, kínálat és ár alakulása biztosítja a piaci helyzet egyensúlyát, illetőleg helyesebben: az ár alakul ki azon a színvonalon, amelyen a kínálat és kereslet egyensúlyba jut és az adott árumennyiségben találkozik, viszont a maga részéről az ár ismét befolyásolja a jövőbeli termelés nagyságát. Ezzel a roppant közgazdasági színjátékkal – amely a közgazdaságtani elméleteknek is tárgya, matematikai képletekbe is igyekeznek öltöztetni, de teljesen megoldva ma sincs – a maga módszereivel a piackutatás is foglalkozik. Így kapcsolja azután egybe a mennyiségi oldalon és az áralakulás mentén folyó vizsgálatait.

Kíséreljük meg rövid felvázolását ennek a munkakörnek, a budapesti hivatalos piackutatás eddig végzett teljesítményei alapján. Bár a nagyvárosi élelmiszerellátás tartozik munkakörébe, nem állhatott meg a főváros határainál. Az áru származási helyére vonatkozó községekig menő feldolgozások alapján elemezte ki a főváros élelmiszer szállító területeit. E *gazdaságföldrajzi természetű* munkák a Budapestet övező idénycikktermelő, kertgazdasági övezetből kiindulva ölelik fel az ország többi – más-más áruk feleslegtermelésére berendezkedett – gazdasági vidékeit. A felhozatal és elszállítás mozzanatainak ismeretében a *főváros élelmiszerfogyasztásának* a megállapítása a következő feladat; erről még bővebben lesz szó. Ezzel egyúttal az *élelmiszerelosztás* ügye is támpontot nyer. A *helyi árúelosztás* zavartalan lebonyolítása úgyszintén központi jelentőségű kérdése a főváros közéleti politikájának, amely az Élelmiszer-nagyvásártelep, mint főpiac létesítésével, a nagybani kereslet és kínálat összpontosításával oldotta meg a szervezetet. A piackutatás vizsgálta meg, hogy ez a *főpiaci koncentráció* mennyiben valósult meg az egyes árucsoportoknál és miként történik onnan az élelmiszer mennyiségnek a főváros összes fogyasztóihoz való szétterítése. Kiegészítik az elmondottakat az árumennyiségek oldalán a hűtőházakban és egyébütt *tárolt élelmiszerkészletek* statisztikái, az élelmiszerkereskedelemre és iparra vonatkozó adatgyűjtések stb.

Az áralakulás oldalán szintén a termelőtől indul ki, *termelői árak* gyűjtése kapcsán. Az áralakulás további lépcsői: a nagy- és kiskereskedő közötti árucserénél kialakuló *nagybani árak*, végül a kicsiny-

beni, vagy másnéven *fogyasztói árak*. Vizsgálatai azonban nem elégszenek meg az árak regisztrálásával, az élelmezési nyersanyagoknál az *áralakulás meghatározó tényezőit* elemzi a konjunktúrakutatás grafikus és matematikai módszereivel, *árkülönbségeket* számít ki a fentebb említett árlépcsők (termelői, nagybani, kicsinybeni árak) között, megkísérli az árkülönbségek felbontása útján az *ár elemek*, illetve *költségtényezők* vizsgálatát, majd kapcsolatba hozva az *árakat a forgalom mennyiségi adataival*, azok összefüggését és a *forgalom pénzürtékének alakulását* figyeli meg.

Ehelyütt természetesen nincs lehetőség és tér a módszerek és eredmények részletesebb bemutatására. Az alábbiak inkább egy-két olyan kérdéstről emlékeznek meg, amelyek a szociális ügyekkel szorosabb kapcsolatban állanak.

2. AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS SZOCIÁLIS VONATKOZÁSAI. A szociális kérdésekkel az élelmiszerfogyasztásra vonatkozó vizsgálatok különösen kitágult értelmükben: a *népélelmezés* fogalmkörében vannak kapcsolatban. A budapesti piacutatásnak a nagyvárosi lakosságra vonatkozó részletes vizsgálatai mellett, a népélelmezéssel foglalkozó orvosi és szociális szervek (Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság, Magyar Nemzetbiológiai Intézet stb.) különböző szempontokból közelítik meg a kérdést, míg országos fogyasztási számításokat a Magyar Gazdaságkutató Intézet végzett.

Valamely ország vagy különösképpen nagyváros *élelmiszerfogyasztásának* megállapítása nem könnyű feladat. Korábban csak *fogyasztási adó alá eső* (hús, szesz) vagy szigorú *hatósági ellenőrzés alatt álló* cikkekről (tej) volt statisztika. A piacutatás egyidejűen több oldalról közelítette meg a kérdést. Kiindulásul az *áruforgalmi* statisztika szolgált, bár eredményei nem kimerítőek (a Budapesten igen lényeges közúti forgalomról csak a beérkezett árumennyiség ismeretes, az elszállítás nem). Ezt *kiegészítette* a helyi termeléssel, az alább tárgyalandó háztartási számadások adataival, kereskedelmi és ipari érdekeltségek, egyes cégek közléseivel, majd becslésszerű számításokkal hidalta át a mutatóhozó hézagokat. Eközben arra is tekintettel kellett lenni, hogy a felhozott élelmianyagok egyrésze az *ipar nyersanyagául szolgál* ennek egy részét ismét készgyártmányként elszállítják a fővárosból, hogy a beérkezett árumennyiség a fogyasztóig vezető útján *súlyvesztéseket* szenved stb. Mindezen nehézségek ellenére *sikerült csaknem minden számottevő élelmiszer tekintetében megbízható számadatokat szerezni* a főváros lakosságának összes és fejenkénti átlagos fogyasztásáról.

Ha ily módon megállapítást nyer, hogy a húsfogyasztás budapesti fejadagja az utolsó normálisnak tekinthető évben (1939) 45.1 kg volt, a sertés-

zsiradéké 21.4 kg, az átlagos évi tojásadag 186 db, a tejfogyasztás napi átlaga egy főre 0.31 liter, hogy lisztfélékből 85 kg kenyéren és 304 db péksüteményen kívül a háztartási lisztszükséglet átlagban 31 kg-ot tett ki, burgonyából egy főre kereken 70 kg, zöldséges főzelékfélékből 98 kg jutott stb., stb., úgy ezek a számok a közélelmezés irányítása szempontjából kétségkívül igen fontosak. Támpondul szolgálhatnak a kötött élelmiszeradagok megállapításánál is. Más kérdés, hogy *mekkora megismerési értékük van szociális szempontból?* Az egyes társadalmi osztályok és a különböző jövedelmű rétegek táplálkozási módja eltérő, *a nyers átlag pedig éppen ezeket a szociális különbségeket nem juttatja kifejezésre*. Utaljunk csak az erős fizikai munkát végzők nagyobb kalóriaigényére, vagy a jobbmódú rétegek fehérjedúsabb minőségi táplálkozására. A baromfihús fejátlagának magassága (1939-ben 11.25 kg) ^a főváros lakosságában 20%-nyi részesedést elérő zsidóság szerepére vezethető vissza és semmi következtetést nem enged a többi 80% életmódjára.

A társadalmi rétegek szerint részletezett fogyasztási adatok nehéz kérdésében az u. n. „*háztartási számadások*” nyújtanak segítséget. Ez a „monográfia”-nak nevezett módszer egyes kiválasztott családok által bevételeikről és kiadásairól – a vásárolt mennyiségek feljegyzése mellett – vezetett nyilvántartásokat veszi alapul. Kisebb kört ölel fel, de ezt behatóan és hosszabb ideig (általában egy évig) megfigyeli és így nyer anyagot induktív kutatásai részére. Budapest székesfőváros statisztikai hivatala 1929 és 1932 között többszáz család háztartási könyveit gyűjtötte össze. Végzett ilyen vizsgálódásokat az Országos Szociálpolitikai Intézet is újpesti munkáscsaládokról. A német birodalmi statisztikai hivatal kiadványa 2000 munkás- és tisztviselőcsalád anyagát öleli fel.

A kiadások megoszlása tekintetében mindenelelőtt igazolják ezek az adatok a híressé vált *Engelféle törvényt*, amely szerint kisebb jövedelmű családoknál a jövedelemnek összegszerűen ugyan kisebb, de aránylag nagyobb részét foglalják le az elsőrendű életszükségletek, névszerint az élelmezés. Ötven budapesti polgári család közül a 2-3000 pengő évi jövedelműek ennek 42.6%-át, a 3-4000 pengős keretben 42.0%-át, 4 és 5000 pengő között 35.4%-át, s így fokozatosan csökkenve 7000 P jövedelmen felül már csak 27.6 %-át fordítják élelmezésre. A vizsgálat alá vett 50 munkáscsaládnál nagyobb az élelmezés aránya, de ugyancsak csökken a jövedelemmel fordított arányban 55.9%-ról 49.1 %-ra.

Figyelemmel a családtagok számára, indokoltabb az egy főre, vagy még helyesebben az egy *fogyasztási egységre* eső jövedelemből kiindulni, így dolgozza fel a piacutatás az élelmiszerfogyasztás mennyiségének adatait is. A fogyasztási egység fogalmának bevezetését az tette szükségessé, hogy

a különböző korú egyének fogyasztása, illetőleg a szükséglete is eltér egymástól, tehát az egyes családok fogyasztási adatainak összehasonlítása érdekében a családtagok számát egységes alapon „felnőtt férfi-egységben” kellett kifejezni.

A társadalmi osztályok szerint való fogyasztás-vizsgálatok még koránt sincsenek lezárva, sőt a piackutatás csak most, az összefogyasztás kérdésének megoldása után fordul e tárgykör felé.

A szociális rétegződés fogyasztás-determináló szerepe mellett van a kérdésnek egy dinamikus oldala is: az életviszonyok, a szokások, de legkivált a jövedelmek időbeli változásai. Ez a körülmény pedig a keresletnek és fogyasztásnak az alakulását is befolyásolja. Itt nem elég a havonkinti vagy évenkinti alakulás egyszerű regisztrálása. Már volt szó a kereslet-kínálat-ár összefüggés statisztikai megközelítéséről. Ehhez járul most a jövedelem-változás, mint statisztikailag számításbavehető legfontosabb kereslet-irányító tényező. Befolyással nemcsak a munkabér- és fizetési egységtételek, illetőleg átlagos keresetek alakulása bír, hanem a lakosság-nak vagy valamely rétegének összjövedelme is. Az 1932-33 évi válság-mélyponttól 1939-ig – a kormányrendelettel előírt bérpótlékok előtti időben – az átlagos fejenkénti keresetek keveset javultak. A m. kir. központi statisztikai hivatal gyáripari statisztikája szerint az egy munkásra eső átlagos évi kereset e 7 év alatt 1.192 pengőről csak 1289 pengőre nőtt (+8 P%), ugyanakkor a gyári munkás-létszámnak az 1932 évi 172 ezerről 328 ezerre való emelkedése a kifizetett munkabérek össze-gében (203.9, ill. 422.2 millió P) 107%-os vásárló-erőtöbbletet eredményezett. Ilyen nagy változás természetesen a fogyasztás alakulására sem lehetett hatás nélkül. Befolyását azonban az ár változása is lényegesen módosíthatta. Szemléltetésül mutassa be az alábbi összeállítás a legjellegzetesebb évekre a gyáripari foglalkoztatottság, munkabérek, hús-fogyasztás és árak mozgását. Az összefüggéseket természetesen ezek a kiragadott adatok nem tár-ják fel, ahhoz behatóbb vizsgálatok szükségesek.

	1932	1935	1936	1939
Gyáripari munkás-létszám (évi átl.)				
az országban ...	171.044	216.023	246.269	327.577
Budapesten ...	72.575	89.226	99.734	135.848
Kifizetett munka-bérek a gyár-iparban (ezer P)				
az országban...	203.932	241.618	280.480	422.213
Budapesten ...	103.189	116.441	132.326	184.707
Egy munkásra eső átlagos évi ke-reset (P)				
az országban...	1.192	1.118	1.139	1.289
Budapesten ...	1.422	1.305	1.327	1.360

¹ összehasonlíthatóság érdekében a trianoni Magyar-ország területére kiszámított adat.

	1933	1935	1936	1939
Budapesti hús-fogyasztás egy főre átlag (kg)¹	39'51	45'21	39'37	45'08
Mérlegelt hús-átlagár Buda-pestben (P) kg²				
marhahús	1'63	1'37	1'65	1'78
borjúhús.....	2'02	1'75	2'18	2'19
sertéshús	1'59	1'24	1'55	1'72

A jövedelememelkedéssel szemben tehát 1935 óta az áremelkedés ellensúlyozó tényezőt jelentett. A fogyasztás tekintetében azonban *belső eltolódások* is történtek; más rétegek (korábban munkanélküli elemek) kapcsolódtak be az erőteljesebb keresletbe, míg az árváltozásnak általános jellegű kihatása más vonalon jelentett gátló hatást.

Mindezek a szabad piaci rendszer esetére érvényesek. Gyökeresen megváltozott a helyzet a *rendkívüli viszonyok kötött élelmiszerellátása* és fogyasztáskorlátozása miatt. Köztudomású dolog, hogy a beruházási program és a hadiipari termelés miatt a foglalkoztatottság és ezzel a nominális összjövedelem erősen nőtt, a rendelkezésre álló árumennyiség csökkenése, vagy legalább is korlátozottsága azonban a kereslet kielégítését nem tette lehetővé. Az árpolitika révén nem áremelkedés hozta létre az egyensúlyt, bár a fizetési és munkabérpótlékok nem érték el az áremelkedés mértékét s így az alkalmazotti rétegek helyzetének romlása ebben a vonatkozásban nem vitatható. Végeredményben a kereslet teljes mértékű kielégítését mégis szervezetlenül az áruhiány, szervezetten pedig a hatósági adagolás (jegyrendszer) akadályozza meg.

Kérdés, hogy ezek a körülmények mi módon hatottak ki az élelmiszerfogyasztásra? A rendelkezésre álló adatok (pl. az 1940 évről megjelent eredmények) azt mutatják, hogy a budapesti áru-felhozatalban akkor még csökkenés vagy nem, vagy csak kisebb mértékben következett be. Az áruhiány tehát relatív volt; a kínálat nem tudta követni azt a többletfogyasztási kívánalmat, amelyet széles néprétegeknek a fogyasztásba való bekapcsolódása, jövedelememelkedése, illetve az újonnan beállt nehéz testi munkások tényleges fiziológiai többlet-szükséglete jelentett. Azóta a helyzet természetesen már ismét megváltozott.

A fogyasztáseloszlásban azonban lényeges el-tolódások következtek be. Aligha volna téves állás-pont, amely a *mai elosztást tartaná szociálisabbnak*. Bizonyos kiegyenlítés mindenestre létrejött; a korábban is normális, vagy azon felüli fogyasztás-ban korlátozódás, az anyagi eszközök miatt (munka-nélküliség) hiányos táplálkozású rétegeknél pedig – legalább is bizonyos élelmicikkeknél – javulás,

¹ Szorosabb értelemben vett hús. Baromfi, vad, hal és zsírfélék nélkül.)

² Az egyes húsfeleségek árából a „kitermelési arány-számok” alapján mérlegelve.

másutt kiegyenlítés következhetett be. Sajnálatos körülmény a „jó békebeli” állapotok tekintetében, hogy a gazdasági egyensúly bizonyos rétegeknek nem tudta a kellő megélhetést biztosítani, a magyar termelési és elosztási (kiviteli) rendszer bizonyos értelemben a normálison aluli belfogyasztásra volt méretezve.

Az optimum kérdése nehéz és bizonytalan; a korlátozásoknak népegészségügyi káros hatásaival mindig számolni kell s bizonyos határ átlépése esetén azok már súlyos hátrányokat rejtenek magukban.

A fogyasztás tekintetében még két mozzanatra kell rámutatni. Az egyik a *fogyasztási szokások* ügye; erre vonatkozóan reprezentatív jelleggel és külön megbízottak útján való részletes kikérdezéssel a Magyar Gazdaságkutató Intézet végzett „lélektani” módszerű piackutatást.

A másik kérdés a *táplálkozás-élettani szempont*; ezt a főváros statisztikai szervének piackutató osztálya is felkarolta. Érdekes számításokat végzett és tett közzé a budapesti *lakosság fehérje-, zsír-, szénhidrát- és kalóriaszükségletéről*, illetőleg fogyasztásáról, annak a különböző élelmianyagok útján való biztosításáról, az ú. n. védőtápanyagok és energiát adó anyagok szerepéről a budapesti élelmezésben, végül az árkérdés bekapcsolásával az egy pengőért vásárolható fehérje-, szénhidrát-, kalória- stb. mennyiségről a különböző élelmiszerek esetében. Mindezeknek a számításoknak társadalmi rétegződés szerint való kidolgozása a jövő feladata.

3 AZ ÁRSZÍNVONAL SZOCIÁLIS VONATKOZÁSAI. Minthogy az áralakulás az életszintet közvetlenül befolyásolja, a piaci viszonyok ároldala szintén sok pontban érintkezik a szociális viszonyokkal. Fontossága van mind az egyes árucikkek áralakulásának, mind pedig az általános árszínvonalnak. Előbbinek mérése jó árstatisztika útján történik, az általános árszínvonal alakulásáról pedig az összefoglaló árindexek igyekeznek tömör kifejezést adni.

Az árszínvonal szociális szempontból elsősorban a fogyasztói árnál érdekel minket; ennek jelzésére a megélhetési, más néven *létfenntartási indexszámok* szolgálnak. Ilyeneket hazánkban is több szerv (m. kir. Központi Statisztikai Hivatal, Szakszervezeti Tanács, a Közgazdasági Figyelő, az „élelmiszerkosár” költségeire vonatkozólag a Magyar Gazdaságkutató Intézet stb.) számít; a hivatalos statisztika tudvalevőleg négytagú munkáscsalád elméleti havi szükséglete alapján állapítja meg a kiadásokat és vetíti az 1913 évi alapra vissza.

A létfenntartási indexek használhatóságának egész irodalma van. Ha nem is tökéletes eszköz, de mindenesetre nélkülözhetetlen, szociális szempontból is az egyetlen lehetőséget adja a névleges *munkabérek reális vásárlóértékének* meghatározásához. Sok-

féle irányban keresik tökéletesítését; a budapesti piackutatás is foglalkozik ezzel. A *fogyasztási alap kiszélesítése* az egyik legfontosabb kérdés, erre nézve a háztartási számadások adnak lehetőséget. A budapesti összfogyasztás adataiból is ki lehetne indulni, ha a tipikus családok szükséglete helyett az egész város lakosságát érintő átlagos árszínváltások érdekelnek. Igen nehéz feladat az idénycikkek áralakulásának figyelembevétele, ennek egy-egy kifejezésére a piackutatás az „*átlagos egységértékek*” fogalmát vezette be és ismertette behatóan kiadványaiban. A bázisidőszak módosítása (pl. a mostani háborút megelőző 1938 évre) könnyű feladat, nehezebb a fogyasztási szokások megváltozásának figyelembevétele. A fogyasztás egyébként is igazodik az áralakuláshoz, kiváltképpen az egymást helyettesítő élelmicikkeknél. Ehhez járul a hatósági fogyasztáskorlátozások mikéntvaló figyelembevétele. Tisztviselőcsaládok külön árindexeire is történtek kísérletek.

A kiskereskedelmi árak megállapítására a budapesti vásárcsarnokokban és piacokon azok igazgatósága „*hivatalos árjegyzést*” végez. Ennek kiegészítésére a piackutató szerv havonként *árbejelentést kíván meg valamennyi budapesti élelmiszerkiskereskedőtől*. Ez a tömegszelvény jellegű árstatisztika több mint 5000 résztvevőjével páratlanul áll a világon. Előnye, hogy nemcsak átlagárakat nyújt, hanem lehetőséget ad az árak területi eloszlásának, üzletágak és üzletminőségek szerint való vizsgálatára is. Még a szabad áralakulás idején a piackutatás *ártérképeken* szemléltette az árak területi eloszlását. Azt a különbséget, amely a nehezebben megközelíthető hegyvidék, a nagyobb rezszivel dolgozó és minőségi árut tartó belterületi és a szerényebb külterületi üzletek árai között fennáll. Megmutatta azt a hátrányos helyzetet, hogy egyes élelmicikkeknél éppen a külterületen nagyobb az átlagár, ahol a szegényebb népelem kis tételekben (kilogrammnál kisebb egységekben) és ezért drágábban vásárol.

A közéletmezési politika feladata a lakosságnak jó és olcsó élelmiszerekkel való ellátása. Ezért az árak kialakulásával is foglalkoznia kell. A piackutatás *árkülönbözetek* számításával kíséri figyelemmel az árat a „termelőtől a fogyasztóig.” Ez nem egyszerű árösszehasonlítás, hanem figyelemmel kell lenni mindazokra a változásokra, amelyeken az áru a fogyasztóhoz vezető útján keresztül megy. Az élőállat-hús árkülönbözet megállapításánál a vágási veszteségek és a különböző húsfajták kitermelési arányszámai veendőek figyelembe. Hasonlóképpen malom- és sütőipari arányszámokkal kell a búzaliszt-kenyér árkülönbözetnél dolgozni. Mindezek az árkülönbözetek bruttó jellegűek, vagyis az áru feldolgozásával és forgalombahozatalával kapcsolatos összes költségeket is tartalmazzák, korántsem azonosak tehát a tiszta haszonnal. Éppen ezért a követ-

kező lépés a *költségtényezők* (árelemek) elkülönítése volna. A közterheknél és egyéb „tarifális” költségelemeknél erre a megkülönböztetésre kezdettől fogva szükség volt, éppígy a vasúti vagy közúti szállítási költség figyelembevételére a termelői áraknak a budapesti nagybani árakkal való összehasonlításánál. Ez a kérdés már elvezet a méltányos ár és méltányos haszon ügyéhez. Már az árkülönbözetek alakulása is tájékoztatással szolgál, amennyiben indokolatlan megváltozása (pl. kitágulása) felhívja a figyelmet esetleges illetéktelen áralakulásra.

A könyvvizsgálat alapján történő költségelemzés azonban már nem a piackutatás, hanem az Árkormánybiztosság, illetve annak átszervezése óta a Közellátási miniszter illetékes hivatalának a feladata. A kötött árrendszernek fel sem becsülhető szociális jelentősége van, mert éppen azt a hibáját orvosolja az egyébként automatikusan működő szabad piaci szabályozásnak, amely az anyagilag gyengébb rétegeket sújtja. A piackutatás - amellet, hogy eredményei a gazdasági irányítás alátámasztására is alkalmasak – maga is a legtel-

jesebb mértékben figyelembe veszi a rendkívüli gazdasági intézkedések hatásait.

Az *árpolitika* is sokat fejlődött az első világháború óta. A puszta ármaximálások korszakán túljutott és tisztában van azzal, hogy csak átfogó jellegű gazdasági rendszabályok lehetnek hatályosak, amelyek az egész árképződést, sőt a forgalmat is ellenőrzés alatt tartják. Így alakultak ki a modern szociális árpolitika eszközei: az *árrögzítés*, mint gyorsan ható intézkedés, a *költség-elv*, amely áremeléseket csak a tényleg igazolt költségtöbbletek erejéig engedélyez, a rögzített árakhoz csatlakozó *felár-rendszer*, fix *legmagasabb árak* megállapítása a legfontosabb közszükségleti cikkeknel, főleg élelmiszereknél, a beszerzési árakhoz számítható *bruttó haszonkulcsok* meghatározása a kereskedelemben, önköltségszámítás alapján való, de előírt szabályokhoz kötött *kalkulatív árki számítás* engedélyezése bizonyos iparágak részére stb. Mindezek a rendszabályok természetesen csak akkor vezetnek sikerre, ha betartatásukról intézményesen, megfelelő *árellenőrzés* útján gondoskodnak.